

MƏHKƏMƏNİN HÖKM VƏ YA QƏRARLARINA YENİ AÇILMIŞ HALLAR ÜZRƏ BAXILMASI ÜÇÜN ƏSASLAR

LALƏ MƏMMƏDOVA*

Annotasiya

Bu məqalədə Azərbaycan Respublikasının Cinayət prosesində xüsusi icraatların bir növü olan yeni açılmış hallar üzrə icraatın əsasları araşdırılmışdır. Yeni açılmış hallara görə məhkəmənin hökm və qərarlarına yenidən baxılması qanuni qüvvəyə minmiş düzgün olmayan (səhv) hökmün çıxarılması və işin istintaqı və məhkəmə baxışı zamanı mövcud olan, lakin istintaq apararı şəxsə və ya işə mahiyyəti üzrə baxarı məhkəməyə məlum olmayan yeni halların aşkar edilməsi ilə əlaqədar olaraq baş verir. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 54-cü fəslində yeni açılmış hallar üzrə icraata həsr olunmuşdur. Həmin fəslin ilk maddəsi olan 461-ci maddə məhkəmənin hökm və ya qərarlarına yeni açılmış hallar üzrə baxılması üçün əsaslara həsr edilmişdir. Lakin göstərilən maddə yeni açılmış hallara leqal anlayış təsbit etməmişdir. Bu baxımdan da təklif edərdik ki, Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 461-ci maddəsinə yeni açılmış hallar üzrə icraatla bağlı dəyişiklik olunsun və həmin instituta aşağıdakı məzmununda leqal anlayış verilsin: “yeni açılmış hallar üzrə icraat dedikdə, məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmünü və ya digər hər hansısa bir yekun qərarının dəyişdirilməsini mümkün edən elə hallardır ki, həmin hallar əvvəllər - nə ibtidai istintaq dövründə, nə də cinayət mühakimə icraatının digər mərhələlərində müəyyən olunmamışdır”.

Açar sözlər: yeni açılmış hallar, ədalət mühakiməsi, Ali Məhkəmə, məhkəməyə müraciət etmək hüququ, yeni hökmlər, kassasiya instansiyası.

I. Giriş

İnsan və vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının tanınması, onlara riayət edilməsi və müdafiəsinin dövlətin ən başlıca vəzifəsi hesab edən prinsip Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında birbaşa təsbit olunmuşdur. Belə ki, Konstitusiyanın 12-ci maddəsinə əsasən, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi dövlətin ali məqsədi elan olunmuşdur və Konstitusiyada sadalanan insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqlarının Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun tətbiq edilməsi göstərilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 60-cı maddəsinə əsasən, hər kəsin hüquq və azadlıqlarının mühakimədə müdafiəsinə təminat verilir. İstər Əsas Qanunumuzda və ona uyğun qəbul edilmiş edilmiş digər milli qanunvericilik aktlarında, istərsə də beynəlxalq hüquqi aktlarda ən təməl haqlardan biri kimi məhkəmə müdafiəsi hüququna təminat verilir. Bu həm də ona görə müstəsna dərəcədə önəm kəsb edir ki, digər hüquq və azadlıqların təminatı da son mərhələdə məhkəmə müdafiəsi hüququ ilə kəşisir, başqa sözlə, bu hüququn mahiyyəti bərabərində pozulmuş hüquq və azadlıqların məhkəmə vasitəsilə bərpa ediləcəyinə dair gözləntini təlqin edir.

* Hüquq üzrə fəlsəfə doktoru / Bakı Dövlət Universiteti, Hüquq fakültəsi / email: lala.mammadova-11@bsu.edu.az

Konstitusiyanın 60-cı maddəsində nəzərdə tutulan məhkəmə müdafiəsi təminatı ilə bağlı rəhbər müddəa yalnız birinci instansiyada məhkəmə müdafiəsinin təmin olunmasını deyil, onun həmçinin apellyasiya və kassasiya instansiyalarında həyata keçirilməsini də özündə ehtiva edir. Hər hansı məhkəmə instansiyasına şikayət etmək hüququ məhkəmə müdafiəsi hüququndan irəli gəlir.

Bununla belə, məhkəmə müdafiəsi hüququnun vacibliyi bu hüququn mütləq xarakter daşması anlamına gəlmir və qanunvericiliklə müəyyənləşdirilmiş hədlərdə məhdudlaşdırıla bilər.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi bir sıra qərarlarında yuxarı instansiya məhkəmələrində aparılan icraatın mümkünlüyü və hədlərinin qanuni məhdudluqlara məruz qala bilməsini yolverilən hesab etmişdir. Golder Birləşmiş Krallığa qarşı iş üzrə Qərarında Avropa Məhkəməsi vurğulamışdır ki, məhkəməyə əlçatanlıq hüququ mütləq deyil və dolayı şəkildə yol verilən məhdudluqlara məruz qala bilər. Bu xüsusilə də şikayətin qəbul edilənlik şərtlərinə aiddir, çünki bu məsələ təbiət etibarı ilə, həmin sahədə müəyyən mülahizə sərbəstliyinə malik olan dövlət tərəfindən tənzimlənmə tələb edir.

Məhkəməyə müraciət etmək hüququnun əsassız məhdudlaşdırılması və ya nəzərdə tutulmaması son nəticədə Konstitusiyada müdafiəsinə təminat verilən hüquqların bəyanedici xarakter daşdığına dəlalət etmiş olur.

Hüquq və vəzifələrin həcmnin prosessual qaydalar çərçivəsində məhdudlaşdırılması hüquqi müəyyənlik prinsipinin təmin edilməsinə, məhkəmə icraatı zamanı işdə iştirak edən şəxslərin qarşılaşa biləcəkləri hüquqi qeyri-müəyyənliyin aradan qaldırılmasına, ədalət mühakiməsinin daha səmərəli və ədalətli həyata keçirilməsinə xidmət etməli, Konstitusiyada təsbit olunmuş hüquq və azadlıqları heç bir halda ləğv etməməlidir.

Mövcud prosessual qanunvericilik normalarında şəxslərin hər hansı instansiya məhkəməsinə müraciət hüququnun realizəsi ilə bağlı prosedur qaydalar həmin məhkəmələrdə aparılan icraatın spesifikasiyası nəzərə alınmaqla tənzimlənir. Müraciət edənə həmin qaydalara riayət etməməsi onun tələbinin (iddia ərizəsi, apellyasiya və ya kassasiya şikayətləri) məhkəmə baxışına çıxarılmasını mümkünsüz edir və məhkəmənin bu cür davranışa qarşı reaksiyası müraciətin növündən və məhkəmə instansiyasından asılı olaraq “geri qaytarma”, “imtina” və ya “mümkün sayılmama, qeyri-mümkün hesab edilmə” kimi formada fərqli, məzmunca oxşar aktlarla ifadə edilir.

Cinayət mühakimə icraatında ədalət mühakiməsinin bütün məhkəmə instansiyalarında konstitusion prinsiplərə əsaslanmaqla, qanunvericiliklə müəyyən edilmiş prosessual formada təqsirləndirilən şəxsin təqsirliliyi və onun cəzalandırılması məsələsinin həll edilməsinə istiqamətlənmiş, cinayət işlərinə baxılması yolu ilə, yalnız məhkəmələr tərəfindən həyata keçirilən hüquqtətbiqedici fəaliyyət kimi göstərmək olar.

Ədalət mühakiməsinin yalnız məhkəmələr tərəfindən həyata keçirilməsi prinsipi «Məhkəmələr və hakimlər haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanununda, eləcə də Azərbaycan Respublikasının CPM-də də (maddə 23) təsbit

edilmişdir. Bundan əlavə, o da qeyd edilməlidir ki, bu prinsip beynəlxalq hüququn prinsipi kimi də çıxış edir. Belə ki, bu prinsip bir çox beynəlxalq hüquqi sənədlərdə, xüsusilə də 1948-ci il tarixli Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsində, 1966-cı il tarixli Mülki və Siyasi Hüquqlar Haqqında Beynəlxalq Paktda, 1985-ci il tarixli Məhkəmə orqanlarının müstəqilliyinə aid olan Əsas Prinsiplərdə, 1990-cı il tarixli Məhkəmə orqanlarının müstəqilliyinin əsas prinsiplərinin səmərəli həyata keçirilməsi Proseduralarında öz əksini tapmışdır.

II. Müvafiq qanunvericiliyinin təhlili

Yeni açılmış hallara görə məhkəmənin hökm və qərarlarına baxılması qanuni qüvvəyə minmiş düzgün olmayan (səhv) hökmün və ya qərarın çıxarılmasına səbəb olan və işin istintaqı və məhkəmə baxışı zamanı mövcud olan, lakin istintaq aparan şəxsə və ya işə mahiyyəti üzrə baxan məhkəməyə məlum olmayan yeni halların aşkar edilməsi ilə əlaqədar olaraq baş verir. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 54-cü fəslində yeni açılmış hallar üzrə icraata həsr olunmuşdur. Həmin fəslin ilk maddəsi olan 461-ci maddə məhkəmənin hökm və ya qərarlarına yeni açılmış hallar üzrə baxılması üçün əsaslara həsr edilmişdir. Lakin göstərilən maddə yeni açılmış hallara leqal anlayış təsbit etməmişdir. Bu baxımdan da təklif edərdik ki, Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 461-ci maddəsinə yeni açılmış hallar üzrə icraatla bağlı dəyişiklik olunsun və həmin instituta aşağıdakı məzmununda leqal anlayış verilsin: “yeni açılmış hallar üzrə icraat dedikdə, məhkəmə prosesinin nəticə olaraq qanuni qüvvəyə minmiş hökmünü və ya digər hər hansısa bir yekun qərarının dəyişdirilməsi və ya yenidən baxışın təyin olunması üçün əsasları özündə ehtiva edən elə hallardır ki, həmin hallar əvvəllər cinayət mühakimə icraatının nə məhkəməyədək olan icraatı özündə birləşdirən mərhələlərində, nə də məhkəmə baxışı mərhələsində müəyyən olunmamışdır”.

Yeni açılmış hallar üzrə icraat məhkəmələrin qanuni qüvvəyə minmiş hökm və digər yekun qərarlarına əvvəllər aşkar olunmayan, lakin sonradan müəyyən edilmiş hüquqi əhəmiyyətli, yeni aşkar olunmuş hallarla yenidən baxılmasını mümkün edir. İlk baxışdan, yeni açılmış hallar üzrə icraat kassasiya qaydasında icraata bənzəyir, onların hər ikisi məhkəmələrin qanuni qüvvəyə minmiş hökm və digər yekun qərarlarına yenidən baxılmasına yönəlmişdir. Lakin, əslində, onlar bir-birindən tamamilə fərqlənən iki ayrıca icraat növüdür [3, s. 768].

Yeni açılmış hallar üzrə icraat kassasiya icraatından onunla fərqlənir ki, kassasiya icraatında işə icraat üzrə toplanmış və əvvəlki mərhələlərdə məhkəmələrə məlum olan materiallar əsasında baxılır, yeni açılmış hallar üzrə icraatda isə işə əvvəlki mərhələlərdə məhkəmələrə məlum olmayan yeni müəyyən edilmiş və ya yeni məlum olmuş hallar əsasında baxılır. Cinayət mühakimə icraatında yeni açılmış hallar dedikdə, elə hallar nəzərdə tutulur ki, onlar cinayət işi (digər material) üzrə məhkəmə tərəfindən hökm və ya digər yekun qərar qəbul edilən zaman mövcud olsalar da, onlar məhkəməyə hələ

məlum olmur. Məhkəməyə sonradan məlum olan halların heç də hamısını yeni açılmış hal kimi qiymətləndirmək olmaz. Yeni açılmış hallar, ilk növbədə, hüquqi əhəmiyyətli olmalıdır. Bu, o deməkdir ki, yalnız məhkəməyə məlum olduğu təqdirdə işin nəticəsinə birbaşa təsir göstərə bilən hallar məhkəmədə icraat zamanı deyil, daha sonra üzə çıxarsa, yeni açılmış hallar kimi qiymətləndirilə bilər.

Yeni açılmış hallar xüsusi icraatların bir növüdür. Xüsusi icraatın bu növünün açılması üçün çıxış edən əsasların rəhbər tutulmalı olan meyarı açılmış halların məhkəmə baxışının həyata keçirilməsi və bunun nəticəsində məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökm və ya digər yekun qərarının olmasıdır. [1, s. 12].

Bəzən milli hüquq ədəbiyyatında yeni açılmış hallar üzrə icraatın xüsusi icraat olub-olmaması mübahisələndirilir. Bəzi müəlliflər yeni açılmış hallar üzrə icraatı Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin müstəqil mərhələsi hesab edirlər və onu xüsusi icraatların bir növü kimi qəbul etmirlər. [5, s. 468]. Konstitusiyamızın 64 -ci maddəsinə görə heç kəs eyni əməlin törədilməsinə görə təkrar məhkum edilə bilməz. AR CPM 34-cü maddəsinə görə Cinayət Məcəlləsində nəzərdə tutulan əməlin törədilməsinə görə şəxsin barəsində məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmü varsa, həmin şəxsin eyni əmələ görə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi, cinayət təqibinə məruz qalması, ittihamın irəli sürülməsi və ona daha ağır cəza təyin edilməsi yolverilməzdir. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 39-cu maddəsi cinayət təqibini istisna edən halları özündə ehtiva edir. Bu hallardan biri də, bir şəxs barəsində eyni cinayət əməlinə görə, eyni ittiham üzrə həm məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmü və ya məhkəmənin cinayət təqibini həyata keçirilməsini mümkünsüz edən ləğv edilməmiş qərarının olmasıdır. Bu müddəə təkcə məhkəmənin çıxardığı yekun qərar və ya hökmə aid deyil, həmçinin istintaq orqanlarının əməkdaşlarının, təhqiqatçının, müstəntiqin və ya prokurorun şəxs barəsində eyni ittiham üzrə cinayət işi başlanmasının rədd edilməsi və ya ona xitam verilməsi haqqında ləğv edilməmiş qərarının olması da eyni əmələ görə cinayət təqibinin həyata keçirilməsini istisna edir. Cinayət mühakimə icraatının prinsipi kimi eyni əmələ görə təkrar məhkum etmənin yolverilməzliyi Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi ilə yanaşı, həm beynəlxalq hüquqi aktlarda, həm Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında, həm də ayrı-ayrı qanunlarda təsbit edilmişdir. Lakin, yeni açılmış hallar üzrə icraat həm də “Eyni əmələ görə təkrar məhkum etmənin yolverilməzliyi” — “Ne bis in idem” prinsipindən bir istisnadır [12, s. 89]. Bu xüsusi icraat növündə eyni şəxs Cinayət Məcəlləsində nəzərdə tutulan eyni əmələ görə ittiham oluna bilər, onun cinayət təqibi həyata keçirilə bilər, həmçinin məhkəmə baxışı nəticəsində məhkəmənin yekun qərarı və ya hökmü çıxarıla bilər.

Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 461-ci maddəsi yeni açılmış hallar üzrə məhkəmənin hökm və ya qərarlarına yenidən baxılmasını təmin edən əsasları müəyyənləşdirir. Bu əsaslardan biri səhv və ya

düzgün olmayan hökm və yekun qərarın çıxarılmasına vasitəçi olan zərərçəkmiş şəxs, şahidin yalan ifadə verməsi nəticəsində səhv və düzgün olmayan məhkəmənin yekun qərarının çıxarılmasıdır. Həmçinin qeyd etdiyimiz bu müddəa Cinayət Məcəlləsinin 298-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyəti yaradan haldır. CPM-in 461-ci maddəsinin 1-ci bəndində həmçinin ekspertin bilə-bilə yalan rəy verməsi, tərcüməçinin bilə-bilə yalan tərcümə etməsi, maddi sübutların, istintaq və məhkəmə hərəkəti protokolların və digər sənədlərin saxtallığının müəyyən edilməsi təşkil edir.

Yeni açılmış hallar üzrə məhkəmənin hökm və ya qərarlarına yenidən baxılmasını təmin edən əsasların tərkibində cinayət işi, məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraatın materialları və ya xüsusi ittiham qaydasında şikayət üzrə icraat zamanı istintaq orqanlarının əməkdaşlarının və ya hakimin hərəkətlərində suiistifadələrin düzgün olmayan (səhv) hökm və ya qərarın çıxarılmasına səbəb olması faktı qeyd olunur. Bir digər əsas isə məhkumun məhkum olunduğu cinayət əməlinə ağır dərəcəsinə görə fərqlənən cinayət törətməsinə və ya onun təqsirsizliyinə, həmçinin bəraət almış şəxs və ya barəsində cinayət işi, məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraatın materialları və ya xüsusi ittiham qaydasında şikayət üzrə icraata xitam verildiyi şəxs təqsirliliyinə dəlalət edən, hökm və ya qərarın çıxarılması zamanı məhkəməyə və cinayət prosesinin tərəflərinə məlum olmayan, yeni halın aşkar olunması faktı qeyd olunur [2, s. 456].

Azərbaycan Respublikasının CPM-nin müvafiq maddəsinin təhlil edərkən belə bir nəticə gəlmək olur ki, qüvvədə olan qanunvericilik yenidən məhkəmə baxışının təyin olunması əsasları kimi yeni açılmış halların müfəssəl siyahısını vermir. Buna görə də Cinayət-Prosessual Məcəllədə "digər hallar" terminindən istifadə olunur. Biz "digər hallar" ifadəsinə nəzər yetirsək bu zaman, birinci növbədə məhkum olunmuş şəxs deyil, digər şəxs cinayət törədilməsində iştirakı və yaxud iş üzrə məhkum olunmuş, cəza çəkməkdə olan və ya artıq cəzasını çəkmiş digər şəxslə cinayətin törədilməsinə aid olan məlumatlar başa düşülür. Hüquq ədəbiyyatına nəzər yetirsək aydın olur ki, "digər hallara" həm də məhkum tərəfindən qanuni qüvvəyə minmiş hökmlə cinayətin tövsifinin dəyişilməsinə imkan verən Cinayət Məcəlləsində nəzərdə tutulan başqa cinayətin edilməsi faktının aşkar edilməsi, ictimai təhlükəli əməli törədərkən təqsirləndirilən şəxsi cinayət məsuliyyətindən azad edən psixi xəstəliyinin olması halının müəyyən olunması, təqsirləndirildiyi cinayətin bu və ya digər hissəsində məhkumun təqsirsizliyi haqqında məlumatlar, əvvəllər istintaq orqanlarına və məhkəməyə məlum olmayan digər şəxslərin eyni cinayətdə iştirakçıların aşkar olunması, şəxs məhkum olunduğu cinayət nəticəsində vurduğu zərərlə müqayisədə əslində zərərin daha böyük həcmdə olmasının müəyyən edilməsi, məhkumun özünü bilə-bilə, yalan məlumat verərək başqa şəxs kimi təqdim etməsi haqqında məlumatlar, cinayətin törədilməsi ilə bağlı yeni epizodlarının aşkar edilməsi, təqsirləndirilən şəxs törətdiyi cinayətlə bağlı yetirdiyi bədən xəsarəti nəticəsində zərər çəkən şəxsin ölüm faktının müəyyən edilməsi, digər cinayətlərin istintaqı prosesində iş üzrə ittihamın xarakterinə

mühüm təsir göstərən izahatların alınması, hökmün çıxarılması üçün sübut növü hesab edilən ekspert rəyindən yeni və fərqli ekspert rəyinin alınması, məhkəmə qərarı ilə "ölmüş" hesab edilən şəxsin yaşaması faktının aşkar edilməsi və s. digər hallar hesab edilə bilər [6, s. 119].

Məhkəmə təcrübəsinin öyrənilməsi belə nəticəyə gəlməyə imkan verir ki, əksər işlər Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin müvafiq maddəsində nəzərdə tutulan "digər hallara" terminin özündə birləşdirdiyi əsaslara görə təzələnə bilər. Ümumilikdə, yeni açılmış hallar üzrə icraatın özünəməxsus xüsusiyyətləri, əlamətləri olduqda həyata keçirilir. İlk növbədə qeyd edək ki, yeni açılmış hallara görə məhkəmənin hökm və ya qərarlarına baxılmasının ilk əlaməti məhkəmənin hökmünün və ya qərarının qanuni qüvvəyə minmiş olması faktıdır. Həmçinin, qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmənin hökmünün və ya qərarını qanunsuz və ya əsassız hesab edilməsinə səbəb olan halların olması əsaslandırılmalıdır. Belə ki, qanunsuz hökm və ya qərar dedikdə — cinayət-prosessual normalara zidd olaraq, qanunun pozulması ilə əldə edilmiş sübutlara görə çıxarılan, qanunvericiliyin tələblərinin kobud şəkildə pozulması nəticəsində çıxarılan hökm başa düşülür.

İkinci növbədə nəzərdə tutulan "yeni hallar" işin istintaqı və məhkəmə baxışı bitdikdən sonra deyil, həmin iş üzrə məhkəməyədək icraat və ya məhkəmə baxışı zamanı yaxud ondan əvvəl yaranmış olmalıdır.

Üçüncüsü isə yuxarıda qeyd etdiyimiz hallar mövcud olsa belə və yaxud iş üzrə cinayət təqibi zamanı yaransada cinayət prosesini aparan şəxslərin bu hallardan məlumatlarının olmaması faktının çıxış edir.

Hüquq ədəbiyyatında qeyd edilir ki, hökm və ya qərarın çıxarılması zamanı məhkəməyə və cinayət prosesinin tərəflərinə məlum olmayan digər hallara aşağıdakıları aid etmək olar:

a) cinayətin məhkum olunan şəxs tərəfindən deyil, digər şəxs tərəfindən törədilməsi;

b) cinayətin yeni iştirakçılarının aşkar edilməsi; şəxsin sağlamlığa zərər yetirmə əməlinə görə məhkum edildiyi hallarda, zərər çəkmiş şəxsin ölməsi faktının müəyyən edilməsi;

c) məhkumlardan birinin digər məhkum barəsində ittiham hökmünün əsasında duran ifadəsini dəyişməsi;

d) digər bir cinayətin araşdırılması zamanı həmin iş üzrə ittihamın xarakterinə mühüm təsir göstərən məlumatın daxil olması;

e) təqsiri sübut edilmədiyinə görə barəsində bəraət hökmü çıxarılmış şəxsin təqsirsizliyini şübhə altına qoyan sübutların müəyyən edilməsi və s. [7, s. 69].

Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 462-ci maddəsi məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökm və ya digər qərarlarına yeni açılmış hallar üzrə baxılmasını mümkün edən qərarların siyahısı verilir. Qeyd etmək istərdim ki, məhkəmənin yekun qərarı dedikdə cinayət işi, məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraatın materialları və ya xüsusi ittiham qaydasında şikayət üzrə icraata xitam verilməsi haqqında, tibbi xarakterli

məcburi tədbirlərin tətbiq edilməsi haqqında, tərbiyəvi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiq edilməsi haqqında çıxarılan qərarlar nəzərdə tutulur. Məhkəmənin hökmü dedikdə isə, ittiham hökmü və bəraət hökmü nəzərdə tutulur.

Həmçinin, qanunvericilik yeni açılmış hallar üzrə məhkəmənin hökm və ya qərarlarına baxmaq hüququ olan orqanı da müəyyənləşdirmişdir. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 463-cü maddəsinə əsasən yalnız Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumu bu hüquqa malikdir. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun iş qaydası Azərbaycan Respublikasının “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” 10 iyun 1997-ci il tarixli Qanununun 80-ci maddəsi ilə tənzimlənir. Həmin maddənin müddəalarına əsasən, Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinin Plenumu üç ayda bir dəfədən az olmamaq şərti ilə çağırılır və Ali Məhkəmənin Plenumunun iclaslarına Ali Məhkəmənin sədri sədrlik edir.

Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 464-cü maddəsi yeni açılmış hallarla əlaqədar məhkəmənin hökm və ya qərarına baxılması haqqında ərizə vermək hüququ şəxslərin siyahısını vermişdir.

Qüvvədə olan cinayət-prosessual qanunu təhlil etdiyimiz zaman, məlum olur ki, yeni açılmış hallarla əlaqədar məhkəmənin hökm və ya qərarına baxılması haqqında ərizə dair qanunun tələbləri, bu ərizənin qanuna uyğun şəkildə təqdim edildikdən sonra ərizənin ilkin öyrənilməsi ilə əlaqədar müddəalar qanunda öz əksini tapmışdır. İlk növbədə qeyd edək ki, Ali Məhkəmənin Plenumunun iclaslarına sədrlik edən Ali Məhkəmənin sədri ərizəyə ilkin baxılmasını müvafiq kollegiyanın hakimlərindən birinə tapşırır. Qanuna əsasən hakim ərizəyə ilkin baxılması ilə bağlı iki qərardan birini qəbul edə bilər. Birincisi, ərizədə iddia edilən məhkəmənin hökm və qərarının qanuniliyini şübhə altına alan əsas olmadıqda hakim ərizənin baxılmamış saxlanması haqqında qərar qəbul edir. İkincisi isə, ərizədə və ya onunla birlikdə təqdim edilən sənədlərdə məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qərarının və ya hökmünün əsaslılığını şübhə altına alan hallar müəyyən edilərsə yeni açılmış hallar üzrə məhkəmənin hökm və ya qərarına baxılması haqqında ərizə üzrə icraatın açılması haqqında qərar qəbul edir.

Bundan sonrakı mərhələdə hakim ərizədə qeyd olunan yeni açılmış halların aparılmasını Baş Prokurora tapşırıla bilər. Bu araşdırma qanunauyğun olaraq Baş Prokurorun müvafiq qaydada tapşırığı ilə həyata keçirilir. Araşdırmanın nəticəsinə uyğun olaraq, hakim ya mübahisə edilən məhkəmənin qərarına və ya hökmünə yenidən baxılmasını zəruri hesab etməyib, rədd edilməsi haqqında qərar qəbul edir, yaxud da məhkəmənin hökm və ya yekun qərarına yenidən baxılması haqqında ərizə və aparılmış araşdırma materiallarının baxılması üçün AR Ali Məhkəməsinin Plenumuna göndərilməsi barədə qərar qəbul edir.

III. Nəticə

Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi ərizəyə ilkin baxan Ali Məhkəmənin müvafiq kollegiyasının hakiminin qərarının qəti olduğunu və ondan şikayət yaxud protest vermək hüququnun olmadığını vurğulayır. Qanunda nəzərdə tutulmuş proseslə bağlı qeyd etmək istərdik ki, ərizəyə ilkin baxılmasını müvafiq kollegiyanın bir hakimi tərəfindən deyil, azı üç hakimdən ibarət tərkibdə baxılmasını daha məqsədmüvafiq hesab edirik. Həmçinin, qanunda Ali Məhkəmənin müvafiq kollegiyasının hakimi tərəfindən yeni açılmış hallar üzrə məhkəmənin hökm və ya yekun qərarına baxılması üçün verilən ərizənin rədd edilməsinin əsaslandırılması barədə heç bir müddəa yoxdur.

Hesab edirik ki, ərizə yeni açılmış hallar üzrə icraatda Ali Məhkəmənin Plenumunda hakimin hökm və ya qərarının əsaslılığına şübhə yaratmaqda onun baxılmamış saxlanması haqqında qərardan şikayət vermə hüququ təmin olunmalıdır. Ali hüquqi qüvvəyə malik olan Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında nəzərdə tutulmuş təkrar məhkəməyə müraciət etmə hüququnun təmin olunması üçün rədd qərarından şikayət və ya protest vermə hüququnun xüsusi icraatların bu növündə reallaşma mexanizmləri müəyyən olunmalıdır.

Fikrimizcə, yeni açılmış hallarla əlaqədar məhkəmənin hökm və ya qərarına baxılması haqqında ərizənin ilkin öyrənilməsindən sonra Ali Məhkəmənin müvafiq kollegiyasının hakiminin qərarından şikayət və ya protest Ali Məhkəmənin sədrinə verilməsi haqqında müddəalar Qanunda öz əksini tapmalıdır.

REFERENCES:

1. Abbasova F.M. Criminal Procedure. Textbook. Special Part. Baku: Legal Publishing House, 2024, 524 pages. (in Azerbaijani).
2. Abbasova F.M. Special procedures in the criminal process. Textbook, Baku: Ecoprint, 2018, 192 p. (in Azerbaijani).
3. Baskov V.I. Reopening of Criminal Cases Based on Newly Discovered Circumstances // State and Law. 1981, No. 12, p. 132 (in Russian).
4. Constitution of the Republic of Azerbaijan, 12 november 1995.
URL: <https://e-qanun.az/framework/897> (last access 08.04.2024) (in Azerbaijani).
5. Criminal Procedure Code of the Republic of Azerbaijan, 14 July 2000.
URL: <https://e-qanun.az/framework/89> (last access 08.04.2024) (in Azerbaijani).
6. Commentary on the Criminal Procedure Code of the Republic of Azerbaijan. Baku: Digesta, 2016, 1332 pages (in Azerbaijani).
7. Jafarquliyev M.A. Criminal Procedure of the Republic of Azerbaijan. Baku: Qanun, 2008, 840 pages (in Azerbaijani).

8. Gafarov M.S. Some issues of differentiation of criminal proceedings according to individuals //Scientific and pedagogical news of Odlar Yurdu University. Humanities series, 2013, No. 38, p. 118-130. (in Azerbaijani).
9. Lavrov, V. (2020). Review of judgments due to newly discovered circumstances in the context of the right to a fair trial in civil cases. Entrepreneurship, economy and law, No. 6, pp. 39-43 (in Russian). URL: <https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/6/9.pdf> (last access 08.04.2024).
10. Martynenko I.E. Review of Judicial Decisions Based on Newly Discovered Circumstances as a Stage of Economic Judicial Proceedings // Industrial and Commercial Law. 2009, No. 7, pp. 85-92 (in Russian).
11. Zavriev S.S. "Newly Discovered Circumstances" and "New Evidence" in Civil Procedure // Legislation. 2007, No. 3, pp. 67-71 (in Russian).
12. Zeldina, O. and Kolesnik, R. (2017). The institution of review of court decisions for newly discovered circumstances. Law and Society, No.4, p.89-95. URL: https://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/4_2017/part_1/18.pdf (last access 08.04.2024).

Grounds of re-examination of judgements on newly found circumstances

LALA MAMMADOVA*

Abstract

This research article conducted the grounds of proceedings on newly found circumstances, which are a type of particular proceedings in the criminal process of the Republic of Azerbaijan. According to newly found circumstances, the review of judgments and decisions of the court, which led to the issuance of a legally binding judgment or decision, and which were present during the investigation and trial of the case, but happens due to discovery of new unknown cases by the person who conducted the investigation or the court on the merits of the case. Chapter 54 of the Criminal Procedure Code of the Republic of Azerbaijan is devoted to the proceedings of newly opened cases. The first article - 461 of that chapter is dedicated to the grounds for considering court judgments or decisions in newly found circumstances. However, the specified article did not establish a legal understanding of the newly found circumstances. In this regard, we would suggest that Article 461 of the Criminal Procedural Code of the Republic of Azerbaijan to be amended regarding proceedings on newly opened cases and that institution to be given the following legal meaning: "Proceedings on newly found circumstances, the legally binding judgment of the court or other cases that make it possible to change any final decision are those cases that were not determined before - neither during the preliminary investigation nor at other stages of the criminal proceedings".

Keywords: *newly found circumstances, judgement, Supreme Court, the right to appeal, new verdicts, cassation instance.*

* PhD in Law / Baku State University, Law Faculty / email: lala.mammadova-11@bsu.edu.az

Основания для рассмотрения приговоров или постановлений суда по вновь открывшимся обстоятельствам

ЛАЛА МАМЕДОВА**

Резюме

В данной статье рассматриваются основания производства по вновь открывшимся обстоятельствам, которые являются разновидностью особых производств в уголовном процессе Азербайджанской Республики. Пересмотр вступивших в законную силу приговоров и постановлений суда по вновь открывшимся обстоятельствам, повлекшее незаконное и необоснованное вынесение правового приговора или постановления происходит в связи с обнаружением новых, неизвестных обстоятельств дела лицу, проводившего расследование или суду. Глава 54 Уголовно-процессуального Кодекса Азербайджанской Республики посвящена производству по вновь открывшимся обстоятельствам. Первая 461 статья этой главы посвящена основаниям рассмотрения приговоров или постановлений суда по вновь открывшимся обстоятельствам. Однако правового понятия вновь открывшихся обстоятельств указанная статья не определила. В связи с этим предлагаем внести изменения в статью 461 Уголовно-процессуального Кодекса Азербайджанской Республики по производству вновь открывшихся обстоятельств и дать этому институту следующее правовое понятие: «Производство по вновь открывшимся обстоятельствам, это обстоятельства, которые позволяют изменить приговор или окончательное решение суда вступивших в законную силу, которые не были определены ранее - ни в ходе предварительного следствия, ни на других стадиях уголовного процесса».

Ключевые слова: *вновь открывшиеся обстоятельства, судебное разбирательство, Высший суд, право обращения в суд, новые приговоры, кассационная инстанция.*

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 15.04.2024

Çapa qəbul: 23.09.2024

** Доктор философии по праву / Бакинский Государственный Университет, юридический факультет / email: lala.mammadova-11@bsu.edu.az